

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt : LV

Nisan 1991

Sayı : 212

BALKANLARDAN ANAYURDA YAPILAN GÖÇLER

Prof.Dr. YILMAZ ALTUĞ

I – GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'daki hudutları daralmaya başladıktan sonra Hıristiyan alemlerinde devletinin himayesinden mahrum kalmak istemeyen bir zamanlar efendisi oldukları bir ülke halkının nahos hissiyat ve fiilleri ile karşılaşmayı arzu etmeyen Türk müslüman ahali anavatana doğru göç etmiştir.

Ondokuzuncu yüzyıl başında önce Sırbistan'da ve Mora'da başlayan isyanlar 1829'da Yunanistan'ın bağımsızlığı ile son bulmuş ve 1878 Berlin Antlaşması da Romanya, Sırbistan ve Karadağ'a bağımsızlık vererek Bulgaristan Prenslüğünü de yarattığı için Balkanlardan da Türkiye'ye göç başlamıştır.

Bu göç ne kadar devamlı ve ne kadar büyük olursa olsun bugün elan Balkan devletlerinde önemli sayıda Türk azınlığı bulunmaktadır. Buna rağmen kasten veya bilgisizlik sebebi ile Avrupa'lı yazarlar arasında Balkanlarda hemen hiç Türk kalmadığını iddia edenler bulunmaktadır. Nitekim Fransız yazar Jacques Fouques-Duparc 1922 yılında yayınladığı eserinde "1878 den beri olagelen değişiklikler sebebiyle azınlık halini alan Balkanların müslüman halkı hıristiyan devletlerden hemen toptan ayrılarak Türkiye'ye dönmüşlerdir"¹ demektedir. Halbuki mesela Rumen Akademisinin 1938'de yayınladığı Dobruca adlı eserde 179.991 Türkün 1930 nüfus sayımına göre Dobruca'da oturduklarını bildirdiği² 1950 de de Bulgaristan'ın 150.000 ve şimdi de 300.000'i aşan Türkü tehcir etmesi vakiası da Fouques-Duparc'ın iddiasının yanlışlığını isbat etmektedir.

II – CUMHURİYET DEVRİNDE TÜRK GÖÇLERİNİN MAHİYETİ

Balkanlardan anayurda doğru yapılan Türk göçlerini mecburi ve ihtiyari mahiyette olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür.

¹ Jacques Fouques-Duparc- *La Protection des minorités de race, de langue et de religion*, Paris, Dalloz, 1922, s.219, not 2.

² Academie Roumaine- *La Dobroudja*, Bucarest, 1938 tarihli kolektif eserde Dr.Sabin Manuila'nın "La population de la Dobroudja" adlı makalesi, s.460.461.

1. *Mecburi mahiyetteki Türk göçleri:*

Bu mahiyetteki göçlerle anayurda bir milyona yakın soydaş girmiş bulunmaktadır. Bu göçler iki tanedir. Bunlardan birincisi ile Yunanistan'dan, ikinci ile de Bulgaristan'dan göçmenler anayurda mecburi hicrete tâbi tutulmuşlardır.

A – Yunanistan'dan Türkiye'ye Mecburi Muhaceret:

Yunanistan'dan Türkiye'ye mecburi muhaceret İstiklâl Harbi sonunda yapılan Lozan Anlaşması çerçevesi içinde aktedilen ve ona bağlı bulunan 30 Ocak 1923 tarihli Mukavelename hükümlerine göre yapılmıştır. Bu Mukavelename (Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair) olduğundan mecburi mahiyetteki muhaceretin iki taraflı olduğu belirmektedir. Bu (Türk ve Rum ahalinin mübadelesine dair Mukavelename) ve buna ekli protokol daha sonra 1 Aralık 1926 tarihli Atina anlaşması ile tamamlanmıştır. Ahali Mübadelesine dair mukavelename ile Atina İtilâfnamesinin tatbikatından doğan mesailin halli için Yunanistan'la 10 Haziran 1930'da ayrı bir mukavelename imzalanmıştır³.

Yunanistan'dan Türkiye'ye mecburi mahiyetteki göçe Batı Trakyanın müslüman ahali hariç Yunan arazisinde yerleşmiş müslüman dininde Yunan tebası tabi olduğu gibi Türkiye'den de İstanbul'un Rum ahali hariç Türkiye arazisinde oturan Rum Otodoks dininde bulunan Türkiye tebası tâbi idi.

Mübadele anlaşmaları mucibince muhacirler her cinsten menkul mallarını beraberlerinde götürmek ve naklettirmeye mezun oldukları gibi emvali menkullerinin tamamını veya bir kısmını beraberlerinde götüremeyecek olan göçmenler bunları mahallerinde bırakabileceklerdi. Bu takdirde ora memurları bırakılan menkul malların müfredat ve kıymetini göç eden şahsın muvacehesinde tespit edeceklerdi. Bu zabıt dört nüsha tespit edilecek ve birer nüshası mahalli memura, göçmene, göçmenin hicret ettiği memleket hükümetine ve muhtelit tasfiye komisyonuna verilecekti.

Mukavele hükümlerine göre kurulan muhtelit tasfiye komisyonları bırakılan menkul ve gayrimenkul mallardan dolayı göçmenin eline bir alacak vesikası verecekti. Göçmenin hicret ettiği memlekette alacaklı olduğu mebalîğe karşılık terkettiği emvale kıymet ve mahiyetçe emsali emval alacaktı.

³ Bu anlaşmaların metinleri için bk. 3.Tertip Düstur, c.4. s.135; c.8. (ikinci basılış) s. 128, c. 11, s. 1939.

Görüldüğü gibi Mübadele anlaşmaları muhaceretin adilâne bir tarzda yapılması için hükümler ihtiva etmektedir. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi işin önem ve azametini dikkate alarak 13 Ekim 1339 da Mübadele, İmar ve İskân Umuruyla meşgul olmak üzere bir vekâlet kurmuştur. 8 Kasım 1339 tarihli ve 368 numaralı Mübadele, İmar ve İskan Kanununun I. maddesine göre ahali mübadelesi mukavelenamesine tabi ahalinin nakil, iskele ve yollarda ve iskânlarından itibaren azami iki ay olmak üzere mahallerinde işlerine bu vekâlet memur edilmişti. Daha sonra iki ay yardımın az olabileceğini gören Büyük Millet Meclisi 22 Nisan 1340 tarihli ve 512 numaralı kanunla mübadeleye tâbi ahali arasında muhtaç buldukları tahakkuk edenlerin iskân olundukları mahallerde mahallerde mahsullerin idrakine kadar işlerine devam olunmasına müsaade edilmiştir. Yunanistan'dan gelen mübadeleye tâbi ahaliye verilecek gayri menkul hakkında 16 Nisan 1340 tarihli ve 488 numaralı kanunla Yunanistandanda emvali gayrimenkule terk eylemiş olanlara gayrimenkul verileceği bildirilmiş ve şartlar ve nisbetler bu kanunla tesbit edilmiştir.

Özetlemek gerekirse Yunanistan'dan mecburi mahiyetteki Türk göçünün milletlerarası anlaşmalar gereğince ve iki taraflı olduğunu söyleyebiliriz⁴. Bu göçte 384.000 Türk naklolunmuştur.

B — Bulgaristan'dan Türkiye'ye mecburi muhaceret:

1950 yılında Bulgaristan Türk aslından 155.000 kişiyi tek taraflı olarak anavatana tehcir etmiştir. Bu komünist Bulgar Hükümetinin tek taraflı bir hareketinden doğmuştur. Milletlerarası bir anlaşmaya dayanmaz.

Bulgaristan Türk asıllı tebaasını pek gayrı insani bir şekilde sadece üstlerindekiyle adeta çırılçıplak bir şekilde sürmüştür. Bulgarların Türkiye'de vukubulan siyasi iktidar değişikliğinde yeni hükümeti kuruluş anında sıkıntıya sokmak istediklerine hükmedilebilir. Fakat hükümet 155.000 Türkü anavatana derhal kabul edip onların kısa bir zamanda müstahsil hale gelmeleri için elinden geleni esirgememiştir. İstanbul'da Taşlıtarlada, Kartal'da Soğanlı köyünde, Balıkesir, Kayseri, İzmir ve Ankara'da yerleşen bu yeni vatandaşlarımız bugün tehcirin fecaatini unutmuş mesut yaşamaktadırlar Fakat Bulgaristan bu milletlerarası suçunu tekrar etmiştir.

Bulgaristan'ın varlığı, statüsü ve hakları ikili ve çok taraflı anlaşmalarla teminat altına alınmış olan, 1,5 milyon nüfuslu Türk azınlığına karşı

⁴ M.Cemil, Lozan, ikinci cilt s.295.

1984 sonlarından bu yana uyguladığı zorla ve topluca eritme politikası aynı şiddetle devam etmektedir. Türk azınlığının etnik, kültürel ve dini benliğinin yok edilmesine yönelik yasak, baskı ve kısıtlamalar sürmektedir.

Türkiye, Bulgaristan'ın tek yanlı bir kararıyla yol açtığı azınlık sorununa çözüm bulabilmek amacıyla bu ülkeyi müzakereye davet etmiş, azınlığın hakları ve statüsünün iadesini, arzulayan Türklerin Türkiye'ye göçlerine ve aile birleşmelerine izin verilmesini istemiştir. Bulgaristan'ın görüşmelere yanaşmaması karşısında mesele Birleşmiş Milletler Genel Kurulundan İslam Konferansı Örgütüne, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansından Avrupa Konseyine kadar çeşitli uluslararası forumlara götürülmüştür.

Bulgaristan'ın günümüzde en vahim insan hakları ihlallerinden birini teşkil eden eritme politikası dünya basın-yayın organlarında geniş yankı bulmuş, insan hakları alanında faaliyet gösteren uluslararası ve ulusal kuruluşların özel raporlarına konu olmuştur.

İslâm Konferansı Örgütü de müslüman Türk azınlığın durumuna özel bir önem atfetmiştir. 1986 Ocak ayında Fez'de yapılan 16. İslâm Dışişleri Bakanları Konferansında kabul edilen "Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığın Çilesi" başlıklı karar uyarınca kurulan Temas Grubu 1987 Haziran'ında Bulgaristan'ı ziyaretinde Türk azınlığın içinde bulunduğu çok ağır koşulları ve maruz kaldığı baskı ve yasakları yerinde tesbit etmiş, Bulgar eritme politikasının bütün boyutlarını ortaya koyan raporunu 21-25 Mart 1988 tarihlerinde Amman'da düzenlenen 17. İslâm Dışişleri Bakanları Konferansına sunmuştur. Konferans "Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığın Çilesi" başlıklı kararında raporun içeriğini ve sonuçlarını not etmiş, tavsiyelerini de benimsemiştir. Kararda Bulgaristan'daki Müslüman Türk azınlığa karşı sürdürülen baskıların ve azınlığın dini ve kültürel benliğinin yok edilmesini amaçlayan uygulamaların esefle karşılandığı vurgulanarak, Bulgaristan'ın azınlığın bütün dini ve kültürel hakları ile temel hak ve özgürlüklerini iade etmesi istenmiş, Temas Grubu azınlığın durumunu yakından izleyerek Dışişleri Bakanları Konferansına yıllık raporlar sunmakla görevlendirilmiş ve sorunun tatminkâr bir çözüme kavuşturulana kadar gündemde tutulması kabul edilmiştir. Bu karar 10-11 Nisan 1988 tarihlerinde Kuveyt'te yapılan İslâm Konferansı Örgütü Mini Zirvesinde de teyid olunmuştur.

Bulgaristan bütün bunlara rağmen bugüne kadar 310.000 ni aşan soydaşımızı zorla göçe mecbur etmiştir. Hükümet 1950'de olduğu gibi

soydaşlarımıza kucağını açmış vatandaşlar da yakın ilgilerini eksik etmemişlerdir.

2. İhtiyari mahiyette olan Türk göçleri:

Balkanlardan hemen bir asırdır Türkiye'ye ihtiyari mahiyette göçler olmaktadır. Bu göçlerde göçmenlerin bıraktıkları gayrimenkul ve menkul-lerin akibetini ve neler getirebileceklerini tesbit zmnında zaman zaman ilgili Balkan devletleriyle Türkiye arasında anlaşmalar yapıldığı görülmektedir. Bu anlaşmalardan bir kısmı muhaceretten sonra, Romanya ile aktedilen ise muhaceretten önce tanzim edilmiştir.

A – Muhaceretten sonra tanzim edilmiş anlaşmalar:

a) Bulgaristan'la yapılan anlaşma:

Ondokuzuncu asrın ikinci yarısında Bulgaristan'da istiklâl hareketleri almış yürümüş nihayet 1878 Berlin anlaşması ile bir Bulgaristan prensliği kurulmuştu. Bulgaristan Osmanlılar tarafından ilhak olunarak idare edilmiş bir ülke idi. Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yarı hristiyan tampon devletler bırakır, buraların ancak stratejik yerlerine Türkleri yerleştirir, diğer bazı toprakları ise Anadolu'dan getirdiği Türk muhacirleri iskân ederdi⁵. Bulgaristan iskâna tabi bölgelerden olduğundan buraya milyonlarca Türk yerleşmişti. Bunlar Bulgaristan'a bağımsızlık verileceğini hissedince daha önce Türk idaresinde iken dahi isyan eden Bulgarların katliamlarını unutmuyarak can kaygusu ile Türkiye'ye hicrete başlamışlardı. Fakat 1894 Mayısına kadar başbakan olan büyük Türk dostu İstanbul'un yaklaşıtırcı ve uzlaşıtırcı siyaseti sonunda 1896-1897 e doğru Türk muhacereti hemen hemen durmuştu⁶. Hatta bir Bulgar yazarının iddiasına göre bazı Türk aileleri de doğdukları yerlere dönmüşlerdir⁷.

1880 de Bulgaristandaki Türk sayısının tahminen 650.000 olduğu iddia ediliyor⁸. Bu rakama aynı kaynağın ayrı olarak verdiği 18.000 tatar

⁵ Bu hususta daha geniş bilgi için "Turkey and Some Problems of International Law İstanbul, 1958 adlı kitabımızdaki "The Semi-Sovereign Dependencies of the Turkish Empire" adlı bahse bakınız.

⁶ André Girard- *Les Minorites etrangeres ethniques et religieuses en Bulgarie*, Paris, 1933.s.25.

⁷ Georges Kérékoff- *Les Minorités etrangeres ethniques et religieuses en Bulgarie*, Sofia, 1925, s.5.

⁸ Cyrille Popoff- *La Bulgarie économique 1879-1911, Etudes statistiques Traduction française de V.Robeff*, Sofia, 1920, s.20-21.

dahil değildir. Tatarlar II. Beyazıt tarafından Besarabyadan buraya getirilmiş ve bilhassa Tatar-Pazarcık bölgesine yerleştirilmiştir. Ayrıca ana dilleri bulgarca olan 400.000 pomak ile anadilleri Türkçe olan hıristiyan 4.000 Gagaguz da Türk sayısına ithal edilmemiştir. 1910 da Bulgaristan'daki Türk sayısı 465.000 düşmüş fakat 1926'da bu rakam 577.552'ye yükselmiştir⁹. Bu yükselişe sebep olarak Neuilly anlaşmasının imzalanması ile Doğu Trakyadan ve Romanyaya terkedilen Deliorman havalisindeki Türklerin Bulgaristana göç etmesi gösterilmektedir¹⁰. Bir Batılı müşahidin yazdığına göre geçen asrın sonunda Şumnudan Silistreye çekilecek hattın Doğusu Karadeniz kıyıları hariç hemen hemen tamamen Türklerle meskundü¹¹.

İşte anayurda doğru yapılan ihtiyari göçler neticesinde Bulgaristanda bırakılan gayrimenkuller ve Türkiye'den Bulgaristana göçen Bulgarların terkettikleri gayrimenkullerin akibetlerini tanzim için her iki hükümet arasında 18 Ekim 1925 tarihinde bir muahede imzalanmış ve buna bir protokol eklenmiştir. Bu protokolün B maddesine göre Türkiye ve Bulgaristan karşılıklı olarak 1912 deki hudutları içinde doğup ta bu protokolün imza tarihi olan 18 Ekim 1925'e kadar diğer memlekete hicret edip ora tabiiyetine geçmiş olanların yeni tabiiyetlerini tanıdıkları gibi bunların arazilerindeki emvalleri üzerindeki mülkiyet hakkını da tanımaktaydılar. Aynı protokolün C maddesine göre İstanbul şehri müstesna olmak üzere Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa kıtasındaki arazisinin asli ahalisinden olup ta 5-18 Ekim 1912 tarihinden sonra işbu protokolün imzası tarihine kadar Bulgaristana hicret etmiş olan Bulgarlara ve Balkan harbini müteakip Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan arazinin asli ahalisinden olup ta 5-18 Ekim 1912 tarihinden işbu protokolün imzası tarihine kadar Türkiye'ye hicret etmiş olan müslümanlara ait her nevi emvali gayrimenkule arazisinde buldukları devletler tarafından müteakabilen iktisab edilmiş olacaktır. Görüldüğü gibi Protokolün C maddesi B maddesine bir istisna teşkil etmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yukardaki Muahede ve ona merbut Protokolün C fıkrası hükmüne nazaran emvali gayrimenkullerini Bulgaristan'da terketmiş olanlara emval verilmesi hakkında 24 Mayıs 1928 tarih ve 1341 numaralı kanunu kabul etmiştir. Bu kanunun birinci maddesine

⁹ Girard, *op. cit.* s.26.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Léon Lamouche, *La Bulgarie dans le passé et le présent*. Etude historique, ethnographique, statistique et militaire; Paris, 1892, s.146.

göre yukarda zikri geçen protokolün C fıkrası mucibince gayrimenkul emvali Bulgar Hükümetine intikal etmiş olan Türk tebaası adiyen iskân edilir. Bunlardan daha fazla istihkakları olanlara aynı protokol mucibince Türk Hükümetine intikal eden emvali gayrimenkule istihkakları nispetinde ita olunur.

B – Yugoslavya ile yapılan anlaşmalar:

Yugoslavya'nın bazı bölgeleri Osmanlı İmparatorluğu tarafından Anadolu Türklerini iskân etmek işine tahsis edilmişti. Bu bakımdan Yugoslav'ya önemli miktarda Türk yerleşmiş ve ayrıca ahalinin bir kısmının da müslümanlığı kabul etmesiyle müslüman nisbeti Osmanlı idaresinde oldukça yüksek olmuştur.

Türk idaresinin Balkanlardan ayrılması üzerine Yugoslavya Türkleri de anayurda doğru göç etmeye başlamışlar fakat 1939-1950 aralarında bu muhacerete Yugoslav hükümeti tarafından müsaade edilmemiştir. 1950 den sonra sınırları gayri resmi şekilde açan Yugoslavya 1953'te Balkan paktını aktinden sonra resmen de göçe müsaade etmiştir. 1950-1958 arasında Türkiye'ye Yugoslavya'dan tam 104.372 göçmen gelmiş bulunmaktadır¹². Yugoslavya Türkiye'ye göçmek isteyenlerden 1) Bakımlarının Türkiye'de bir aile tarafından deruhte edileceğine dair bir vesika istemekte, 2) Yugoslavya'dan ayrılacakların asgari bir gelire sahip olmalarını aramaktadır. 1950'den beri gelen göçmenler bir takım menkullerini getirebilmektedirler. Fakat bunlar pek cüzi bir şey tutmaktadır. Mallarını satmak imkânının bulamayanlara çıkış izni verilmediğinden bunlar emlaklarını Yugoslav Hükümetine hibe ettiklerine dair bir vesika imzalamaktadırlar.

1950'den beri yapılan bu muhacerete ait bir anlaşma mevcut değildir. Yalnız 5 Ocak 1950 tarihinde Ankara'da Yugoslavya'daki Türk emlak ve menfaatlerinin tanzimine müteallik bir protokol imzalanmıştır¹³. Türkiye'ye göçetmiş muhacirlerin de hak ve menfaatlerinin korunması bakımından bu anlaşmayı Muhaceretten sonra yapılmış anlaşmalar meyanına sokmaktayız. Hukuken 1939 ile 1950 arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye

¹² Prof.Dr.Sabahattin Zaim'in Türkiye Göçmen Federasyonu adına Milletlerarası Mülteciler ve Muhacirler Cemiyetinin Kongresine sunduğu (Son Yugoslav muhacirler hakkında) adlı rapor.

¹³ Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan Yugoslavya'daki Türk emlak ve menfaatlerinin tazminine müteallik Protokol ve eklerinin onanması hakkında Kanun.no:5597. Kabul tarihi, 13.3.1950 Resmi Gazete no:7460, tertip 3 düstur, cilt 31. s. 1760.

muhaceret kesilmiş olduğundan bu protokolün 1939 dan önce Türkiye'ye gelmiş muhacirlerin haklarını korumakta olduğu anlaşılmaktadır.

Bu protokolün birinci maddesinde Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti istimlâk, millileştirme yahut diğer tahdidi hallere müteallik olan muhtelif Yugoslav kanunları ve tedbirlerinin Türk emlâk ve menfaatlerine tatbikinden doğan meseleyi süratle halletmeye amade olduğunu beyan etmektedir.

Bu protokol menkul ve gayrimenkul mallar, haklar ve menfaatleri korumak maksadı ile yapılmıştı. Türk ve Yugoslav Hükümetlerinin mümes-sillerinden müteşekkil olup, Belgrad'da toplanacak bir komisyon dört aylık bir süre zarfında ödenecek tazminatların tesbiti için uygulanacak usulü tesbit edecekti. Bu usulle tesbit edilen tazminatları da Yugoslav Hükümeti ödemeyi taahhüt etmişti.

Protokolde muhaceret tarihine ait bir hüküm de bulunmaktadır. Bu da 6 Nisan 1941 tarihinden sonra Yugoslav vatandaşlığını müsaadesiz olarak terketmiş olanların bu protokol hükmünden faydalanamayacaklardır. Şu hükme nazaran bu tarihten önce müsaadesiz dahi Yugoslavya'dan ayrılıp Türk vatandaşlığına geçen göçmenlerin hakları himaye edilecektir.

Türk malları, iştirakleri ve alacakları da doğrudan doğruya veya bilvasıta Türk vatandaşlarına aid bulunan mallar, iştirakler ve alacaklar olarak tarif edilmiştir.

5 Ocak 1950 tarihli protokolden sonra bu protokolün tatbikatı ile ilgili olarak T.C. Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti arasında tasdik kaydıyla 31 Temmuz 1954'de Belgrad'da Yugoslavya'da devletleştirilen Türk mal, hak ve menfaatlerinin tazminine müteallik bir anlaşma ile tazminatın tediyeye şekilleri müteallik bir protokol ve merbutu mektuplar akit ve imza edilmişti. Bunlar 13 Temmuz 1956 tarihinde Belgrad'da nihai şekilde imzalandı. Bunlar 10.9.1957 tarih ve 7050 sayılı kanunla tasdik edildi.

Yugoslavya'da devletleştirilen Türk mal, hak ve menfaatlerinin tazminine müteallik Anlaşmanın 4. maddesi Türk göçmenler lehine bir hüküm ihtiva etmektedir. Buna göre işbu anlaşmanın imzası tarihinde Türk vatandaşlığından istifade eden her şahıs bu anlaşma hükümlerine göre Türk addolunur.

B – Muhaceretten önce tanzim edilmiş Anlaşmalar:

Muhaceretten evvel tanzim edilmiş anlaşma olarak sadece Bükreş'te 4 Eylül 1936 tarihinde imzalanan Dobruca'daki Türk ahalinin muhaceretini tanzim eden Mukavelename mevcuttur. Romanya'nın Dobruca bölgesi Osmanlı İmparatorluğu tarafından bir İskân bölgesi olarak tespit edilmiş ve buraya pek çok Türk yerleştirilmiştir. Halbuki mesela sınırdaki Erdel yahut Transilvanya Prenslığı bir tampon devlet olarak yarı müstakil bir şekilde muhafaza edilmişti. 1930'da Dobrucadaki Türkler 179.891 nüfusla ahalinin %21.2'sini teşkil ederek etnik bakımdan %44.2'yi teşkil eden Romenler ve %22.7'yi teşkil eden Bulgarlardan hemen sonra üçüncü kalabalık grubu meydana getirirken¹⁴ Transilvanya'da 1930'da Türkler %2'nin de altında kalarak etnik öneme göre tasnifte hiç yer almamışlardır¹⁵.

Türkler Dobruca'yı teşkil eden Durostor, Caliacra, Köstence ve Tulcea Vilayetlerinden Drostor'da ekseriyet halinde idiler. Burada 92.680 Türk 72.412 Bulgar ve 40.088 Rumen yaşamakta idi¹⁶.

İşte Dobruca bölgesinde yaşayan bu Türklerin anavatana muhaceretini tanzim etmek üzere yukarda zikrettiğimiz anlaşma imzalanmıştı. Muhaceretin bilhassa ihtiyari mahiyette olduğunu belirtmek üzere anlaşmanın dilbaçesinde Türk ekalliyetin Romanya'da hürriyetperver ve müşfik rejimden istifade ettiği ve bunu esasen taktir ettiği kaydedilmiştir. Halkın Romanya'dan ayrılmak arzunu münhasıran tabii etnik köküne tekrar bağlayan anlaşma Türkiye'ye hicret etmek isteyen aslen Türk müslüman Romen tebaalarına bu Mukavelenamede derpiş olunan şartlar dahilinde Romanyayı beş senede terkedebileceklerini bildirmektedir. Bunun için bir komisyon kurulmuştur. Şehir haricindeki gayrimenkul mallar Romanya Hükümetinin mülkiyetine geçecek buna karşılık Rumen hükümeti Türk hükümetine üstünde bulunan inşaat da dahil olmak üzere cemaate veya evkafa ait olanlar müstesna hektar başına 6000 leylük bir meblağ verecekti. Romanya Hükümeti bu meblağları yedi senede taksitle ödeyecekti.

İslam cemaatine ve evkafa ait menkul ve gayrimenkul malların tasfiyesini tanzim etmek üzere ilerde hususi bir mukavele aktedilmesi de kararlaştırılmıştı.

¹⁴ *La Dobruadja Op.cit. s.460.*

¹⁵ *Academie Roumaine, La Transylvanie-Bucarest-1938 deki Dr.Sabin Manuila'nın "Aspects demographiques de la Transilvanie". S.817. adlı makalesinden.*

¹⁶ *La Dobruadja op.cit.s.460.* Diğer eyaletlerde bu nisbetler şöyledir. Köstence 167.568 Romen; 32.288 Türk, 22560 Bulgar, Caliacra'da 70.797 Bulgar, 42.891 Türk, 37.640 Romen, Tulcea'da 115.276 Romen, 19.510 Bulgar, 8.006 Türk, *op.cit.den.*

Muhacirlerin şehir dahili gayri menkul malları sahiplerinin tam tasarrufu altında kalacaktı. Buna mukabil muhacirlerin şehir dışındaki gayri menkullerin üzerindeki kendilerine mahsus binaların mülkiyeti Romen Hükümetine terkedilecekti. Bu keyfiyet muhaceret müsaadesi almak üzere Hususi Komisyona verilecek talepten önce açıkça belirtilecekti.

Muhacirler sırf kendilerine ait olup müstamel şahsi eşya küçük büyük çiftlik hayvanatı zirai veya sınai istihvalde veyahut herhangi bir san'atın icrasında kullanılmaya yarar alet makina vesaire gibi her türlü menkul mallarını beraberlerinde götürmekte tamamiyle serbest olacaklardı. Maamafih anlaşma küçük ve büyük çiftlik hayvanlarını beraber götürmelerine bir tahdit koymuş ve her aile reisinin ancak beş baş büyük ve onbeş başta küçük hayvan götürebileceğini bildirmişti.

Muhacirler tamamen şahsi mücevherlerini ve bilhassa Dobrucadaki Türk kadınlarının kullanmak adedinde oldukları altın veya gümüş gerdanlıkları beraberlerinde götürmeye mezun olacaklardı. Maamafih her muhacir kadını mezkur gerdanlıklardan bir taneden fazla götüremeyecekti.

Bundan başka her muhacir Romanya'dan çıkarken beraberinde nakit olarak 1000 ley ve ecnebi döviz olarak da 2000 leylük bir meblağı serbestçe götürmeğe mezun kılınacaktı.

Romanya Bankası Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti namına hususi bir hesabı cari açacak ve her muhacir elindeki paranın tamamını veya bir kısmını yukarıda derpiş edildiği üzere eşya mübayaası suretiyle naklini temin ettirmek üzere bu hesabı cariye yatırmakta muhtar olacaktı. Romanya milli Bankası bu suretle kendisine yapılacak her tediye, tediya yapan hakkında mufassal izahatla birlikte Bükreşteki Türk Elçiliğine bildirecekti.

Bu anlaşmanın çok iyi bir şekilde hazırlanıp Türk muhacirlerini menfaat ve haklarını gayet güzel koruduğunu iddia edilebilir. Bu hususta yukarıdakilere ilaveten zikredilebilecek bir hüküm de velayet veya vesayet altındakilere ait olup Romanya mal sandıklarına veya vesayet mehkemelerinin muhafazasına tevdi edilmiş bulunan paralar, menkul kıymetler ve diğer bilcümle kıymetli eşyanın Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine tediye ve tevdiine dairdir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de ilgililer rüş yaşına varıncaya kadar bunların Türk kanunlarına uygun olarak idare ve muhafazasını deruhte edecekti.

Muhaceret edecek halka mensup Türk gençlerinin askere alınmayacakları ayrıca aileleri muhaceret için müracaat etmiş olup kendileride ana-

vatana gitmek isteyen silah altındaki Türk gençlerinin de derhal terhis edilecekleri anlaşmada yer almış bulunmaktaydı.

İkinci Cihan harbinin patlaması üzerine bu anlaşmanın tam olarak yerine getirilmesi mümkün olamamıştır.

SONUÇ

Etnik kökü ile irtibatını kaybetmemek ve içinde bulunduğu yabancı toplumda erimemek isteyen Balkan memleketlerinde yaşayan Türkler ana-vatana göç etmektedirler. Buna rağmen Balkanlarda önemli miktarda Türk azınlığı olduğunu iddia edebilir. 1940 sayımından sonra Yunanistan sınırları içinde 133.671 Türkün yaşadığını açıklamıştı¹⁷.

1956'da müslüman nüfusun sayısı 108.000 olarak gösterilmiştir. Bu suretle 1940 ilâ 1956 arasında 25.000 kişilik bir azalma görülmektedir¹⁸. 1957 sayımına göre Bulgaristan'da 7.022.206 nüfus vardı. Bunun 1950 de % 9.8 i türkçe konuşuyordu¹⁹ yani Türktü. Bu 700.000 rakamına balığ olmaktadır. 1950-1953 arasında 160.000 Türkün tehcir edilmesine rağmen bugün Bulgaristan da bir milyonun üstünde Türkün yaşadığı bir vakiadır.

Nitekim Milletlerarası bir tahmine göre 1956 Bulgaristan'da 740.000 Türk yaşamaktaydı²⁰. Bulgar makamları 1956 Haziranında Türklerin 1116 okul ve 3 öğretmen okulu bulunduğu ve bunlarda 100.000 talebe okuduğunu bildirmişlerdir²¹.

Yugoslavya'ya gelince 31 Mart 1961 sayımına göre 18.549.291 kişilik nüfusunun 12.3 nün müslüman olduğu belirtilmekte²² fakat azınlıklar arasında Türk ismine rastlanmamaktadır. Sadece 1950-1958 arası Yugoslavya'dan Türkiye'ye 10.372 Türkün göç ettiği vakıasını ve Türklerin 62 ilkokulu, 1 orta okulu ve 2 öğretmen okulu olduğunu Yugoslavya'nın resmen bildirmesini de nazarı itibara alırsak bugün Yugoslavya'da iki milyo-

¹⁷ 10 *Eventful years*, Cilt 2. Greece kelimesi, Encyclopedia Britannica Inc.

¹⁸ Milletlerarası yıllıklarda Yunanistanda 1956 dan sonraki Türk azınlığı sayısını bula-madık.

¹⁹ The Statesman's Year-Book 1958, Bulgaria kelimesi, Macmillan & Com.

²⁰ The Statesman's Year-Book 1956-66 Bulgaria kelimesi.

²¹ İbid.

²² The Statesman's Year-Book 1965-66 Yugoslavia kelimesi.

nu aşkın müslüman arasında yarım milyonu bulan bir Türk azınlığının mevcudiyetini tesbit etmek mümkündür kanaatındayız.

Sadece bugün için Romanya'daki Türk azınlığının çok azaldığını yine Romanya istatistiklerine dayanarak söyleyebiliriz. Romanya'da 1956 sayımında Türklerin sayısı 14.329 olarak tesbit edilmiştir.

Göçlerin milletlerarası anlaşmalarla önceden tanzimi şüphesiz en iyi olan sistemdir. Göçlerin ihtiyari mahiyette olması da üzerinde önemle durulacak diğer bir noktadır. Önceden tanzim edilmemiş göçlerin doğurduğu meselelerin sonradan yapılan anlaşmalarla halledilmesi de arzu edilir diğer bir şekildir. En kötüsü tek taraflı ve muhacirleri sırf üzerindekiyle sürme şeklindeki tehcirdir. Anayurda gelen muhacirlerin iskânlarına ve kısa zamanda müstahsil duruma geçmelerine Türk hükümetleri daima önem vermişlerdir. Yalnız şurası teessüfe şayandır ki Batılı memleketler Bulgaristanın tehcirini ve diğer yarım asırdır devam eden göçleri, büyük bir kayıtsızlık ve ilgisizlikle seyirden başka bir şey yapmamışlardır.